

Marko Milosavljevič

MOČ IN ODGOVORNOST

MNOŽIČNI MEDIJI IN NOVINARSTVO MED POPOLNO SVOBODO IN ODGOVORNO SVOBODO

Zlorabe svobode govora morajo biti zatrte, toda komu si upamo predati moč, da bi to počel?

Benjamin Franklin

Vsaka moč in vsaka svoboda, sprejeta na osnovi družbenega konsenza (izjema je pač totalitarna moč v nedemokracičnem sistemu), predpostavljata pravice in dolžnosti. Za vsako moč obstajajo mehanizmi nadzora in zagotavljanja odgovornosti, vprašljiva je le učinkovitost teh mehanizmov. Če teh mehanizmov ni, sploh ne moremo govoriti o demokratični družbi. In vendar se prav v razvitih demokracijah evropskega zahoda in ameriškega severa vedno pogosteje zastavljajo vprašanja o mehanizmih, ki zagotavljajo odgovornost in celotno transparentnost medijskega sistema in novinarskega posla. Pravice množičnih občil so pogosto jasne in v osnovi pogosto določene že v ustavi. Primer ameriškega prvega amandmaja, ki zagotavlja svobodo tiska in svobodo izražanja, je samo najbolj znamenit. Nejasen je odgovor na nasprotno vprašanje: kakšne so dolžnosti množičnih občil.

Tak nejasen, netransparenten položaj pravic in dolžnosti oz. moči in odgovornosti množičnih občil je posebej paradoksen, če upoštevamo, da celoten pomen množičnih občil in delo novinarjev temeljita na principu javnosti – na principu javnosti politike, javnega delovanja in ustvarjanja oseb in ustanov, javnih odločitev in javnih dejanj. Tudi kadar občila in novinarji posegajo na nejavno področje, predvsem na področje zasebnosti posameznikov ali tajnih dokumentov, ki naj bi ostali skriti očem širšega občinstva, to počno pod maksimo: »Javnost ima pravico zvedeti.« Prav zato, ker je tisto, kar je javno ali bi moralo biti javno, osnova delovanja množičnih občil, je logično pričakovati, da po takih principih delujejo tudi sama občila.

Toda dejankost je pogosto drugačna. Pravila in načini novinarskega in uredniškega delovanja so pogosto netransparentni in prikriti. Občinstvo in celotna družba se zato znajde pred vprašanjem, kaj lahko od medijev pričakujejo, kaj lahko zahtevajo in kaj lahko dejansko storijo. Taka vprašanja so najpogostejša, kadar pride do objave napačnih, zavajajočih ali etično spornih informacij in vsebin.

Vsaka družba zato poskuša na tak ali drugačen način vzpostaviti različne oblike mehanizmov, s katerimi bi zagotovila javnost delovanja množičnih občil nasploh in novinarjev še posebej. Odgovoriti poskuša na vprašanja, do katere mere varovati zasebnost in kaj storiti v primeru kršitve; kaj storiti, da bi preprečili zavajanje državljanov in potrošnikov (denimo ob neločevanju uredniških in plačanih prispevkov), kako popraviti napačne informacije itn.

Etične dileme novinarstva se med različnimi akterji razlikujejo in so odvisne od perspektive. S perspektive profesionalcev, torej tistih, ki se ukvarjajo z novinarstvom (novinarji, uredniki), se kot etične dileme najpogosteje zastavljajo tale vprašanja:

- zavajanje naslovnikov
- konflikt interesov (prijateljstvo med novinarjem in akterjem dogodkov, plačila, darila, novinarjevo udejstvovanje v dogodkih, oglaševanja)
- vdor v zasebnost
- zadrževanje informacij
- plagiatstvo (Brooks et al. 2001).

Etični problemi novinarstva, kot jih percipira občinstvo, so najpogosteje:

- navajanje napačnih podatkov
- zavračanje priznanja napak
- neimenovanje, skrivanje virov
- nekompetentost ali ignoranca novinarjev
- napadanje šibkih
- osredotočenost na slabe novice

- pomanjkanje raznovrstnosti
- neprofesionalnost pri komunikacijskih situacijah (Haiman 2002).

Profesionalna in javna perspektiva se stikata zlasti pri vprašanih zavajanja (napačni podatki, zavračanje priznanja napak) in vdora v zasebnost (napadanje šibkih, pri čemer šibke najpogosteje definiramo kot »navadne«, ne javne osebe, mladoletnike, razne manjšine, žrtve nasilja, nesreč, žalujoče, prizadete in bolne) (Merrill 1997).

TRIPARTITNOST MEDIJSKE REGULACIJE: NAČINI ZAGOTAVLJANJA TRANSPARENTNOSTI IN ODGOVORNOSTI

Vprašanje, kaj storiti v primerih tovrstnega medijskega početja, in nasploh delovanje množičnih občil in novinarstva je navadno urejeno tripartitno: z (državno) regulacijo, sestavljeno iz ustave, zakonov in podzakonskih aktov, in s samoregulacijo, ki jo navadno zastopajo medijski sveti in kodeksi novinarskih društev (zunanja, eksterna samoregulacija) in kodeksi posameznih medijskih hiš (notranja, interna samoregulacija).

Zakoni so najbolj sporna oblika regulacije novinarskega in uredniškega dela. So rezultat dela politikov in zato pogosta oblika pritiska politike na novinarsko in medijsko neodvisnost in pokončnost. Medijski zakoni na Hrvaškem ali v Jugoslaviji, denimo, so razglašali opozicijske časopise za pornografske ali jih kaznovali z enormnimi denarnimi vsotami zaradi domnevnega žaljenja ljudi iz vladajočih strank. Množična občila so del demokratičnega in s tem političnega procesa, politiki pa drugi del tega procesa – in imajo pri tem pogosto ravno nasprotno interese in namene, kot so tisti, ki jim sledijo občila (javnost političnega delovanja in odločanja). Politika lahko tudi s sprejemanjem ustrezne zakonodaje poskuša onemogočiti zahtevano javnost svojega delovanja in utišati kritična občila.

Zato je pomembno, da novinarji, uredniki in lastniki, pa tudi širša javnost ne prepustijo določanja meja novinarsko-medijskega dela zgolj zakonom in politiki. Pomembno je, da se vse tri strani, novinarji, lastniki in zainteresirana javnost, samostojno odločijo urediti ključna etična vprašanja in razrešiti dileme, ki se ob tem porajajo.

V slovenskem primeru naj bi bili prizadetima

stranema, profesionalcem in občinstvu, v pomoč zakon o medijih, zakon o RTV Slovenija (akta regulacije), kodeks društva novinarjev Slovenije in – kot edini primer hišnega dokumenta – kodeks novinarjev RTV Slovenija¹ (dokumenta samoregulacije). Od prej navedenih treh mehanizmov zagotavljanja odgovornosti množičnih občil v Sloveniji nimamo le medijskega sveta (tiskovni svet bi bil napačna izbira pojma, saj je treba določiti pravila igre tudi za elektronska občila).

Veliko evropskih držav se ga je odločilo ustanoviti, razlogi za to so jasni:

- državna regulacija ali intervencija prehitro postane cenzura, posebej ko gre za objavo tajnih in spornih državnih dokumentov;
- sodna pota popravljaj napak ali dokazovanja prav so navadno dolga in draga, od njih imajo še največjo korist odvetniki;
- tudi v množičnih občilih je treba zagotoviti to, za kar se ta zavzemajo pri drugih akterjih: javnost in transparentnost delovanja.

Medijski sveti so oblika samoregulacije, toda nikakor ne oblika samocenzure. Po dogovorih med novinarji, uredniki, lastniki in javnostjo oblikujejo principe in pravila, ki preprečujejo državi, da bi se vmešavala v medijsko neodvisnost, in hkrati omogočajo prizadetim posameznikom ali ustanovam, pa tudi samim novinarjem, da pridejo do dogovora, opravičila ali popravka enostavneje, hitreje in ceneje, kot če bi to poskušali doseči na sodišču. Izkušnje z medijskimi sveti v Veliki Britaniji, Nemčiji in Skandinaviji so izredno pozitivne.

Po drugi strani pa je treba upoštevati lokalne specifičnosti, posebej politične, pri čemer je zlasti v postsocialističnih državah, v katerih se principi demokratičnosti šele vzpostavljajo, marsikaterega novinarja strah prevelike moči in vpliva lastnikov (strah, ki se je za upravičenega izkazal v primeru Nove KBM, njene lastniške in upravljalске prisotnosti v Večeru ter s tem povezanih odločitev in – javno izraženih – stališč njenih predstavnikov). Zato pogosto želijo samoregulacijo svojega delovanja ohraniti pod nadzorom svojih, novinarskih vrst, v nasprotju z recimo medijskim svetom, ki vključuje tudi lastnike. To je tudi glavni argument predstavnikov Društva novinarjev Slovenije proti ustanovitvi medijskega sveta.

Ob tem se je treba vseeno zavedati, da novinarski kodeks ni zadosten mehanizem zagotavljanja odgovornih množičnih občil in odgovornega novinarstva. Vse od prvega, francoskega kodeksa iz leta 1918 je to kodeks poklica, ki ni prava profe-

sija, med drugim zato, ker ni omejen z licenčnim dostopom do opravljanja. Razlog za to je, da novinarsko delo temelji na osnovni človekovi pravici, svobodnem izražanju mnenj in izmenjevanju informacij. Pravo in medicina temeljita na drugih principih in lahko zato vstop v svojo profesijo omejujeta z licencami. Če bi v novinarstvu uvedli podeljevanje licenc, bi omejili temeljne človekove svoboščine in osnovo vsake demokratične družbe, pravico do nestrinjanja.

Prav zato, ker ima možnost opravljanja novinarskega poklica vsakdo (ne glede na zahteve, v zadnjem času vse pogostejše, po akademski izobrazbi), je vzpostavljane različnih oblik samoregulacije (kamor sodi tudi novinarski kodeks) najpogostejše Siziŕovo delo. To velja tudi za kodeks Društva novinarjev Slovenije, ki je bil sprejet oktobra 2002 v Izoli.

Glavna težava je v tem, da je kodeks slovenskega novinarskega društva *prostovoljni interni kodeks prostovoljne organizacije*. Njegova določila niso pravno zavezujoča (kot so recimo določila danskega, ali kot je zakonsko zavezujoča medijska samoregulacija v Litvi), velja zgolj za člane društva, napisali pa so ga (zase) sami člani združenja. S tem izpolnjuje vsa izhodišča koncepta samoregulacije: državi preprečuje pretirano poseganje v novinarsko delo in tako z omejevanjem pravzaprav ohranja svobodo tiska, pri tem pa je nastal v internih krogih, ob upoštevanju vseh samozaščitnih interesov stroke. Če je 27. (zadnje) določilo novega kodeksa, ki pravi: »Novinar je dolžan upoštevati enaka merila, kot jih sam zahteva od drugih« (določilo je dobesečno vzeto iz etičnega kodeksa Društva profesionalnih ameriških novinarjev), na prvi pogled ohlapno, je ob dodatku nekaterih bistvenih zahtev do drugih sfer družbe (recimo »obveza, da se javni posli opravljajo javno in da so vladni dokumenti dostopni za preverjanje«, kot pravi ameriški kodeks novinarjev, oz. da morajo »novinarji budno opazovati, da se javni posli odvijajo javno«, kot pravi etični kodeks ameriških urednikov) jasno, da novinarski kodeks na ta način pravzaprav govori o večji transparentnosti in javnosti lastnega poklica: če od drugih zahtevaš javno delovanje (utemeljeno na zgodovinskem principu javnosti), moraš tudi sam delovati tako.

Novinarski kodeks skrbi za štiri vrste subjektov: prvi je vir informacij, drugi je predmet novinarskega upovedovanja, tretji je naslovnik (bralec, poslušalec, gledalec) in četrti je sam novinar. Viru informacij so v novem kodeksu DNS namenjeni

trije člani, predmetu novinarskega upovedovanja so neposredno namenjeni štiri člani, naslovniku (javnosti v najširšem pomenu) pa sedem členov. Razvidno je torej, da je veliko pozornosti posvečeno zaščiti naslovnikov in njihovi pravici do temeljite, resnicoljubne informacije in hkrati do transparentnega delovanja novinarja. Člani, namenjeni naslovniku, naj bi omogočali prav to: jasne principe, po katerih delujejo novinarji, in njihovo odgovornost do javnosti. Že prvi člen pravi, da mora novinar svoje napake – četudi nenamerne – priznati in popraviti.

Zanimivo je, da kodeks ameriških novinarjev (po katerem so se ustvarjalci novega domačega kodeksa po lastnih besedah precej zgledovali) vsebuje tudi naslednja določila: »Novinarji morajo razjasniti in pojasniti medijsko pokrivanje dogodka in pozvati javnost k dialogu o obnašanju novinarjev. Opogumiti morajo javnost, da predstavi pritožbe na račun medijev. Javno morajo predstaviti neetične postopke novinarjev in medijev.« Podobno pravi etični kodeks Ameriškega združenja časopisnih urednikov. Teh določil v slovenskem kodeksu ni, a bi verjetno pripomogli k še večjemu občutku transparentnosti novinarskega in medijskega delovanja.

Ne glede na občutek zavezanosti javnosti svojega delovanja in namenjenosti kodeksa viru informacij, predmetu upovedovanja in naslovnikom pa je novi novinarski kodeks namenjen zlasti novinarjem samim. Večina členov govori o pristojnostih in pravicah novinarjev. Nekateri govorijo tudi o dolžnostih novinarjev (oziroma prek tega o pravicah naslovnikov ali predmetov upovedovanja), predvsem pa govorijo o avtorskih in tehničnih pristojnostih novinarja na eni strani in na drugi strani o komercialnih interesih, ki ogrožajo novinarjevo integriteto. Slednjim je posvečenih kar sedem členov.

Največ razprav znotraj novinarskih vrst je potekalo prav glede teh. 17. člen, ki se je v predlogu glasil: »Novinar ne sme izkoriščati informacij o finančnih dogodkih, ki jih dobi pri svojem profesionalnem delu, za osebne interese. Prav tako ne sme prodajati ali kupovati delnic podjetij, o katerih poroča ali bo o njih poročal v bližnji prihodnosti,« se je na koncu v drugem delu spremenil takole: »Če trguje z vrednostnimi papirji, o katerih poroča, mora to razkriti javnosti.«

Pomemben je tudi 16. člen, ki pravi: »Da bi se novinar izognil dejanskim ali navideznim konfliktom interesov, se mora odreči darilom, uslugam

ali nagradam in se izogibati brezplačnim potovanjem in drugim ugodnostim, dodatnim zaposlitvam, delu v politiki, državnih uradih ali drugih javnih institucijah, če bi to lahko zmanjšalo njegovo verodostojnost ali verodostojnost novinarske skupnosti.« Ponovno gre za člen, ki je dobesedno prepisan iz kodeksa ameriških novinarjev, čeprav bi lahko uporabili tudi soroden in bolj kategoričen člen iz etičnega kodeksa Ameriškega združenja časopisnih urednikov, ki pravi, da novinarji »ne smejo sprejeti ničesar niti se ne smejo ukvarjati s katero koli aktivnostjo, ki lahko kompromitira ali bi jo lahko razumeli tako, kakor da kompromitira njihovo poštenje.« Toda po drugi strani je opredeljenost, kaj lahko novinarja kompromitira, pri tem členu zelo šibka in izpostavljena povsem različnim interpretacijam.

Če pogledamo razlike med novim in starim kodeksom DNS, opazimo, da so opredelitive in zahteve v novem kodeksu bistveno natančnejše, zlasti ko gre za mešanje oglaševalskih in novinarskih vsebin (oziroma prepovedi tovrstnega mešanja), pa tudi ko gre za dolžnosti novinarjev do naslovnikov, torej javnosti. Hkrati novi kodeks odpravlja množico odvečnih, zastarelih določil iz prejšnjega kodeksa, sprejetega v začetni fazi demokratizacije družbe leta 1991. Iz takratnega načina razmišljanja je izhajal tudi nesrečni člen o avtorizaciji intervjuja, ki je »neoporečen šele, ko ga odobri prizadeta stran« – člen, ki je povzročil veliko škode novinarski neodvisnosti in tudi v kodeksu kot obliki samoregulacije ohranjal vzvode nadzora nosilcev politične in ekonomske moči. V novem kodeksu je člen o avtorizaciji povsem izbrisan in dobro je tako.

Dobro je tudi, da je spremenjen člen, ki v starem kodeksu pravi, da je »uporaba nezakonitih in nepoštenih sredstev pri zbiranju informacij, dokaznih gradiv in slik« v nasprotju s kodeksom, s tem povezana smernica pa je bila: »Morebitni javni interes ne opravičuje kaznivih in nemoralnih oblik novinarskega raziskovanja.« Tak legalističen oziroma absolutističen deontološki pristop (ki temelji na strogi in dosledni zavezanosti določenemu principu, najpogosteje legalističnemu; več o tem v: Brooks et al. 2001) k etiki novinarskega delovanja je v novem kodeksu spremenjen. 10. člen pravi: »Novinar se mora izogibati nedovoljenim načinom zbiranja podatkov. Če informacij, ki so za javnost izrednega pomena, ni mogoče pridobiti drugače, mora svoje ravnanje in razloge zanj predstaviti javnosti.« Novi kodeks je bolj

teleološko-situacijsko prožen in pod določenimi pogoji omogoča tudi (zakonsko) nedovoljeno zbiranje podatkov – kar je pomembno zlasti tedaj, ko se primeri korupcije in kršenja pravic skrivajo za oznakami državne, vojaške in drugih skrivnosti. Manj upravičeno ali neupravičeno je tako nedovoljeno zbiranje podatkov, kadar gre za navadne, t. i. nejavne osebe.

Za »navadnega« človeka, ki se v množičnih občilih ne pojavlja vsak dan in z mehanizmi novinarstva najpogosteje ni (dobro) seznanjen, so poleg 10. člena najpomembnejši tile.

- Preambula, ki pravi: »Novinarji so dolžni predstavljati celovito sliko dogodkov in svoje delo, ob spoštovanju pravic drugih, opravljati natančno in vestno.«

- Prvih pet členov in osmi (glej prilogo).

- Členi, ki govorijo o splošnih etičnih normah.

20. člen pravi: »Novinar spoštuje pravico posameznika do zasebnosti in se izogiba senzacionalističnemu in neupravičenemu razkrivanju njegove zasebnosti v javnosti. Poseg v posameznikovo zasebnost je dovoljen le, če za to obstaja javni interes. Pri poročanju o javnih osebnostih in tistih, ki želijo dobiti moč in vpliv ter vzbujati pozornost, je pravica javnosti do obveščenosti širša. Novinar se mora zavedati, da lahko z zbiranjem ter objavo informacij in fotografij škodi posameznikom, ki niso vajeni medijske in javne pozornosti.«

- 21. člen: »Ko novinar poroča s področja pravosodja, upošteva, da nihče ni kriv, dokler ni pravomočno obsojen. Novinar mora biti pazljiv pri omembi imen in objavi slik storilcev, žrtev ter njihovih svojcev v poročilih o nesrečah in predkazenskih postopkih.«

- 22. člen: »Posebno obzirnost mora pokazati pri zbiranju informacij, poročanju in objavi fotografij ter prenašanju izjav o otrocih in mladoletnikih, tistih, ki jih je doletela nesreča ali družinska tragedija, osebah z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju ter drugih huje prizadetih ali bolnih.«

- 23. člen: »Novinar se mora izogibati rasnim, spolnim, starostnim, verskim, etničnim in geografskim stereotipom in stereotipom, povezanim s spolnimi nagnjenji, invalidnostjo, fizičnim videzom in socialnim položajem. Diskriminacija zaradi spola, pripadnosti etnični, verski, socialni ali narodni skupnosti, žalitev verskih čustev in običajev ter netenje mednacionalnih trenj niso dopustni.«

Štirje členi, od 20. do 23., posebej ščitijo navadne posameznike (mladoletnike, nejavne osebe,

pripadnike raznih manjšin in druge »šibkejše« akterje v družbi in s tem pri potencialni medijski obravnavi) ter so v skladu s siceršnjimi mednarodnimi smernicami na področju zagotavljanja medijske odgovornosti pri poročanju (podobne člene najdemo v kodeksu ameriških profesionalnih novinarjev, natančneje njegovem tretjem delu z naslovom Zmanjšati možno škodo, in v Kodeksu profesionalnega delovanja britanske Nacionalne zveze novinarjev, NUJ, ki o tem govori v petem, šestem in desetem členu, pa tudi drugem, tretjem in četrtem).

Tako je Kodeks Društva novinarjev Slovenije način, kako izboljšati samoregulacijo, je korak v smeri večje transparentnosti in odgovornosti novinarskega delovanja. Toda noben kodeks ni sam sebi namen. Pomembno je, koliko je v pomoč ljudem, ki se po njem ravna ali morajo ravnati. Izboljšave, dobre plati in dobronamernosti novega kodeksa DNS imajo prav tu glavno težavo; kot smo omenili, je kodeks novinarskega društva prostovoljni interni kodeks prostovoljne organizacije. Ker v novinarstvu ne veljajo licenčne omejitve, kot recimo v pravu ali medicini, Društvo novinarjev Slovenije ob kršitvah svojega kodeksa ne more zagroziti s tako usodnimi sankcijami, kot jih lahko v primerih hudega kršenja svojih kodeksov pričakujejo pravniki ali zdravniki. Prav zato je tudi kodeks Ameriškega združenja časopisnih urednikov, prvič sprejet leta 1922 kot Zakonik novinarskega obnašanja, že v nekaj letih neslavno propadel in ponovno zaživel šele leta 1975, tokrat kot Izjava o načelih. Nemoč tovrstnih kodeksov bi morda preprečila vključitev (vseh) založnikov in njihovih združenj, navadno prek medijskih svetov, v dosledno izvajanje in upoštevanje novega kodeksa. Šele to bi morda zagotovilo dejansko večjo odgovornost (vseh) novinarjev do javnosti. Toda ob pripombah, ki se tudi v našem prostoru pojavljajo na račun medijskega sveta, zlasti iz vrst Društva novinarjev, takega sveta v Sloveniji še nekaj časa ni pričakovati.

Uvodno vprašanje, ki si ga je pred dvema stoletjema zastavil Benjamin Franklin, ostaja brez odgovora. Slovenija ni pri tem nobena izjema, kar dokazujejo aktualne razprave v vrstih demokratičnih in tudi manj demokratičnih družbah. Dileme, ki ostajajo, so:

- prepad med pravico vedeti in pravico do zasebnosti
- razkorak med popolno svobodo in odgovorno svobodo.

Meje in obseg posamezne pravice in svobode se v vsaki družbi spreminjajo, so konstanten *work in progress*, kar dokazujejo aktualne razprave o pravici do zasebnosti v ZDA, ki so se sprožile po 11. septembru 2001, in o s tem povezanih posegih države v zasebnost posameznika, tudi njegovo komunikacijo in telekomunikacijo, pa tudi svobodo govora. Država je temeljito zmanjšala posameznikovo pravico do zasebnosti in hkrati z bolj (ali manj) subtilnimi mehanizmi posegla v svobodo govora – posameznikov in množičnih občil.

Pravice in svoboščine ne obstajajo v socialnem vakuumu, temveč v jasni odvisnosti od stanja družbe kot celote in od specifičnega razvoja dogodkov. Enako velja za množična občila, ki so specifične družbene institucije s specifično organizacijo dela. Zahteva po njihovi večji javnosti in transparentnosti delovanja je zahteva po večji odgovornosti, je zahteva po odgovorni svobodi. Popolne svobode pač v nobeni družbi ni.

PRILOGA

KODEKS DRUŠTVA NOVINARJEV SLOVENIJE (OKTOBER 2002)

PREAMBULA

Prvo vodilo dela novinarjev je pravica javnosti do čim boljše informiranosti. Obveščенost javnosti je temelj delovanja sodobnih družb in je pogoj za delovanje demokratičnega sistema. Da bi zagotovili pravico javnosti do obveščенosti, morajo novinarji vedno braniti načela svobode zbiranja in objavljanja informacij in pravico do izražanja mnenj. Novinarji so dolžni predstavljati celovito sliko dogodkov in svoje delo, ob spoštovanju pravic drugih, opravljati natančno in vestno. Takšno delo je temelj verodostojnosti novinarjev. Kodeks velja za besedilo, fotografijo, sliko in zvok.

NOVINARSKO DELO

1. Novinar mora preverjati točnost zbranih informacij in biti previden, da se izogne napakam. Svoje napake – četudi nenamerne – mora priznati in popraviti.

2. Novinar mora pri objavljanju informacij, ki vsebujejo hude obtožbe, poskušati hkrati pridobiti odziv tistih, ki jih te informacije zadevajo.

3. Ko novinar objavlja nepotvrjene informacije ali ugibanja, mora na to opozoriti.

4. Novinar mora, kadar je le mogoče, navesti vir informacije. Javnost ima pravico poznati vir informacije, da bi lahko ocenila njen pomen in verodostojnost. Če sicer ni mogoče pridobiti informacije, se novinar lahko dogovori o anonimnosti vira.

5. Novinar sme zavrni pričanje in razkritje vira informacij.

6. Novinar se mora izogibati plačevanju informacij in biti previden pri tistih, ki v zameno za informacije pričakujejo denar ali ugodnosti.

7. Novinar ne sme zamolčati pomembnih informacij, ki jih je zbral, ali ponarejati dokumentov.

8. Montaža, napovedi, naslovi in podnapisi ne smejo ponarejati vsebine. Primerno mora biti označena tudi simbolna ali arhivska slika.

9. Plagiaty so nedopustni.

10. Novinar se mora izogibati nedovoljenim načinom zbiranja podatkov. Če informacij, ki so za javnost izrednega pomena, ni mogoče pridobiti drugače, mora svoje ravnanje in razloge zanj predstaviti javnosti.

11. Novinar mora ločiti informacije od komentarjev. Razlika med poročilom o dejstvih in komentarjem mora biti jasno razvidna.

12. Če je novinar vpleten v dogodke, o katerih poroča, mora to razkriti oziroma se kot novinar izločiti.

KONFLIKTI INTERESOV

13. Prepletanje ali združevanje novinarskih in oglaševalskih besedil ter opravi ni dopustno.

14. Oglasna sporočila, plačane objave in oglasi morajo biti razpoznavno in nedvoumno ločeni od novinarskih besedil. Če bi utegnil obstajati kakršenkoli dvom, mora biti nedvoumno označeno, da gre za oglas. Hibridi med oglaševalskimi in novinarskimi vsebinami so nedopustni.

15. Novinar se mora izogibati situacijam, ki bi lahko privedle do konflikta interesov, dejanskega ali navideznega, s katerim bi lahko kompromitiral svoje dobro ime oziroma novinarsko skupnost.

16. Da bi se novinar izognil dejanskim ali navideznim konfliktom interesov, se mora odreči darilom, uslugam ali nagradam in se izogibati

brezplačnim potovanjem in drugim ugodnostim, dodatnim zaposlitvam, delu v politiki, državnih uradih ali drugih javnih institucijah, če bi to lahko zmanjšalo njegovo verodostojnost ali verodostojnost novinarske skupnosti.

17. Novinar ne sme zlorabljeni informacij o finančnih dogodkih, ki jih dobi pri svojem profesionalnem delu, za osebne interese. Če trguje z vrednostnimi papirji, o katerih poroča, mora to razkriti javnosti.

18. Novinar je dolžan zavrni ugodnosti, ki jih ponujajo oglaševalci ali interesne skupine, in se upreti poskusom, da bi vplivali na njegovo poročanje.

19. Morebitne neizogibne konflikte interesov mora razkriti javnosti ali se kot novinar iz poročanja in komentiranja izločiti.

SPLOŠNE ETIČNE NORME

20. Novinar spoštuje pravico posameznika do zasebnosti in se izogiba senzacionalističnemu in neupravičenemu razkrivanju njegove zasebnosti v javnosti. Poseg v posameznikovo zasebnost je dovoljen le, če za to obstaja javni interes. Pri poročanju o javnih osebnostih in tistih, ki želijo dobiti moč in vpliv ter vzbujati pozornost, je pravica javnosti do obveščenosti širša. Novinar se mora zavedati, da lahko z zbiranjem ter objavo informacij in fotografij škodi posameznikom, ki niso vajeni medijske in javne pozornosti.

21. Ko novinar poroča s področja pravosodja, upošteva, da nihče ni kriv, dokler ni pravno močno obsojen. Novinar mora biti pazljiv pri omembi imen in objavi slik storilcev, žrtev ter njihovih svojcev v poročilih o nesrečah in predkazenskih postopkih.

22. Posebno obzirnost mora pokazati pri zbiranju informacij, poročanju in objavi fotografij ter prenašanju izjav o otrocih in mladoletnikih, tistih, ki jih je doletela nesreča ali družinska tragedija, osebah z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju ter drugih huje prizadetih ali bolnih.

23. Novinar se mora izogibati rasnim, spolnim, starostnim, verskim, etničnim in geografskim stereotipom in stereotipom, povezanim s spolnimi nagnjenji, invalidnostjo, fizičnim videzom in socialnim položajem. Diskriminacija zaradi spola, pripadnosti etnični, verski, socialni ali narodni skupnosti, žalitev verskih čustev in običajev ter netenje mednacionalnih trenj niso dopustni.

PRAVICE NOVINARJEV
IN RAZMERJA DO JAVNOSTI

24. Novinar ima pravico zavrniti delo, ki je v nasprotju s tem kodeksom ali njegovim prepričanjem.

25. Nihče ne sme brez soglasja novinarja pomensko spremeniti ali predelati njegovega izdelka. Novinar ima pravico podpisovati prispevke. Ni

ga mogoče podpisovati brez njegove vednosti ali proti njegovi volji.

26. Novinar se je zavezan odzvati vabilu na razpravo Častnega razsodišča in mora upoštevati njegove razsodbe. Glede svojega profesionalnega ravnanja kot pristojno priznava zgolj sodbo svojih poklicnih kolegov.

27. Novinar je dolžan upoštevati enaka merila, kot jih sam zahteva od drugih.

OPOMBA

¹ RTV Slovenija je edina medijska hiša v Sloveniji, ki ima svoj kodeks. Zaradi specifičnosti položaja novinarjev in urednikov v javnem rtv zavodu je bil potreben poseben regulacijski mehanizem, ki bi zaobjel različne in specifične situacije, v katerih se pri svojem delu znajdejo tamkajšnji poročevalci. Dokument z naslovom Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenije je bil sprejet maja 2000 in junija dopolnjen.

LITERATURA

- BROOKS, B. S., KENNEDY, G., MOEN, D. R., RANLY, D. (2001), *Telling The Story*. Boston: Bedford/St. Martin's.
- DEFLEUR, M. L., EVERETTE, E. D. (1981), *Understanding Mass Communication*. Boston: Houghton Mifflin.
- GOZZINI, G. (2001), *Istorija novinarstva*. Beograd: Clio.
- HAIMAN, R. J. (2001), *Best Practices for Newspaper Journalists*. Washington: Freedom Forum.
- Kodeks Ameriškega združenja časopisnih urednikov.*
- Kodeks britanske Nacionalne zveze novinarjev (NUJ).*
- Kodeks Društva novinarjev Slovenije.*
- Kodeks Društva profesionalnih ameriških novinarjev.*
- MILOSAVLJEVIČ, M. (2000), Trojanski konj v kodeksu. *Novinar*, maj 2000, 1: 4.

